

Genmäle till Pihl och Winton

RODNEY EDVINSSON, KLAS FREGERT, TOR JACOBSON OCH DANIEL WALDENSTRÖM

I samband med Riksbankens 350-årsjubileum år 2018 sammanställdes en antologi med nyskrivna översikter av tolv av världens största och äldsta centralbanker (Edvinsson m fl 2018). Kapitlen skrevs av internationellt framstående ekonomhistoriker och nationalekonomer, och bidragen granskades av andra forskare för att säkerställa den vetenskapliga kvaliteten. Antologins bidrag är unikt i den historiska och ekonomiska litteraturen om centralbankers historia. Den sammanför och jämför flera bankers parallella utveckling i en och samma volym, och för ett par av bankerna är detta den allra första gången de får sin historia beskriven (centralbanken i Kina och ECB).

Två svenska historiker, Christopher Pihl och Patrik Winton, publicerar en kritisk kommentar av boken i förra numret av *Ekonomisk Debatt* (Pihl och Winton 2018). Vi välkomnar all form av diskussion om bokens innehåll, eftersom sådan behövs i arbetet för att generera mer och bättre kunskap om centralbankers historia.

Deras huvudsakliga kritik går ut på att avsnitten som rör den svenska "äldrehistorien", dvs tidsperioden före år 1800, är alltför kortfattade och svepande. Pihl och Winton menar att detta är symptomatiskt eftersom samhällsvetare tenderar att inte ge tillräcklig vikt åt specifika skeenden som inte låter sig kvantifieras. Resultatet blir att man därigenom riskerar att missa viktiga omständigheter som har betydelse för de utfall och förlopp som analyseras. Enligt Pihl och Winton borde boken därför ha haft med "en författare med historisk bildning" (s 57).

Vi tycker också att man bör beskriva det historiska sammanhanget när man studerar historiska skeenden; detta är en självklar utgångspunkt för alla som studerar historia på ett vetenskapligt sätt. Av den anledningen innehåller också bokens samtliga kapitel flertalet skildringar, vissa korta och andra lite längre, av samtida politiska och samhällsekonomiska förhållanden. Däremot håller vi inte med Pihl och Winton om att det krävs speciellt utbildade historiker för att göra sådana beskrivningar. Flertalet ekonomhistoriker och ekonomer som medverkar i boken har ägnat en hel akademisk karriär åt att tillgodogöra sig kunskap om historiska förhållanden för att bättre förstå och förklara det som studeras.

Som grund för sina långtgående slutsatser anför Pihl och Winton att tre årtal och en faktauppgift om Riksbankens utlåning till staten varit felaktiga i kapitlet om Riksbankens historia. Men två av de tre nämnda felaktigheterna, som gäller årtal, rör sig om syftningsfel. Vi kan inte se att det någonstans i boken står att det karolinska enväldet infördes 1671. I stället står det om "regeringstiderna för de despotiska kungarna Karl XI 1671–1697 och Karl XII 1697–1718" (s 99; egen övers). Karl XI fick 1671 börja delta på Riksrådets möten och blev krönt till kung 1672. Han regerade uppenbarligen även före 1680. Meningens "[I]n till staten gavs under det stora nordiska kriget mellan 1701 och 1718" (s 99) avser periodspannet när lånen gavs, vilket skedde under det stora nordiska kriget. Ett kommatecken mellan "kriget" och "mellan" skulle ha tydliggjort det. I registret står visserligen att det nordiska kriget inträffade 1701–18, men det är en tolkning som felaktigt gjorts av redigerrare på förlaget, som inte är svenskar (på grund av det missade kommatecknet). Att det står att slaget vid Poltava inföll 1708 (som också upprepas i registret) är ett beklagligt redaktionellt misstag. Det

REPLIK

Rodney Edvinsson är professor i ekonomisk historia vid Stockholms universitet. rodney.edvinsson@ekohist.su.se

Klas Fregert är docent i nationalekonomi vid Lunds universitet. klas.fregert@nek.lu.se

Tor Jacobson är ekonom vid Sveriges riksbank. tor.jacobson@riksbank.se

Daniel Waldenström är professor i nationalekonomi och docent i ekonomisk historia, verksam vid Institutet för Näringslivsforskning (IFN) och Paris School of Economics. daniel.waldenstrom@psemail.eu

var naturligtvis slaget vid Lesna som inträffade år 1708.

Pihl och Winton gör en stor affär av att den verkställande maktens upplåning, under såväl despoterna Karl XI och Karl XII, som under frihetstiden, skulle ha varit laglig då den inte var uttryckligen förbjuden. Fregert betonar i sitt kapitel om Riksbankens historia (Fregert 2018) att banken utnyttjades för statlig upplåning för ändamål vilka stred mot målen i bankoordningen. Långivningen stred dessutom mot kungörelsen från Kungl Maj:t 1668, där det ingår ett löfte att inte att utnyttja bankens medel ”fast än trångmålet aldrig så allment eller stort wore” (Brisman 1918, bilagor, s 80, §8). Kungörelsen utgör tillsammans med bankoordningen den rättsliga grunden för Riksbankens verksamhet. I samband med förhandlingar med Kammarkollegiet 1674 svarade bankofullmäktige att bankens tillstånd inte medgav beviljande av större summor. Vidare skulle enligt Pihl och Winton all långivning under frihetstiden ha varit laglig genom att rådet följde instruktionerna från riksdagens bankoutsnitt. Detta skedde genom att framtida skatteintäkter pantsattes till Riksbanken. Alla lån var dock inte kopplade till panter, och framför allt återbetalade inte staten lånen i Riksbanken i den takt den lovade. Upplåningen ledde till uppsplitande strider i riksdagen i slutet av frihetstiden, som bl a gällde just upplåningens laglighet.

Bankens tillkomst som en bank med riksdagen som huvudman återspeglade en farhåga för missbruk genom lån till den verkställande makten. Historien visar att dessa försäkringar inte var tillräckliga. Samtidigt var den rättsliga grunden inte helt verkningsslös och ledde många gånger till konflikter mellan den verkställande makten och bankofullmäktige, vilket också exemplifieras av Pihl och Winton. Det är oklart vad de vill förklara med sin advokatyr kring

upplåningens eventuella laglighet.

När det gäller frihetstiden lägger Fregert tonvikten vid frihetstidens parlamentarism, ”ståndernas maktägande ställning” enligt författningen från 1718 (reviderad 1719), som en förklaring till det utfall med först kraftig inflation och sedan deflation som präglade slutet av perioden och upptog en stor del av riksdagsmötenas debatter och strider. Avgörande för utfallet var hattarnas maktövertagande 1738 och deras mål om återtagande av förlorade områden och stöd till inhemsk produktion. Den rättsliga ordningen kunde alltså inte hindra att banken utnyttjades i strid med dess mål, vilket kan kopplas till bristen på maktindelning mellan verkställande makt och riksdagen som ägare av banken under frihetstiden. Pihl och Winton betonar rådets roll som verkställande makt, men verkar bortse från dess beroende av riksdagen. Politiken för Riksbanken fastlades i instruktioner till bankofullmäktige av Sekreta utskottet, som också utsåg fullmäktige och även s k bankodeputationer att övervaka Riksbanken mellan riksdagsmötena. Därav Fregerts påstående att Riksbanken blev beroende av den verkställande makten i betydelsen ”de maktägande ständerna”. Riksbanken kom att användas som ett verktyg i hattarnas ambitioner att stödja manufakturerna och i deras önskan att återta förlorat land under stora nordiska kriget. Pihl och Winton anger inte heller på vilket sätt Fregerts slutsatser, som ansluter till tidigare forskning, skulle modifieras genom den eventuella lagligheten i trång mening i långivningen.

Pihl och Winton har också långtgående synpunkter på Fregerts avsnitt om Riksbankens övergång till centralbank under 1800-talet. De påstår att endast den konstitutionella utvecklingen tas upp, men inte de ”politiska och ekonomiska intressena”. De underlåter att nämna diskussionen av de långvariga

striderna i riksdagen kring sedelutgivningen, där Riksbanken konkurrerade med de sedelutgivande enskilda bankerna 1832–1904, liksom beskrivningen av bankväsendets utveckling. Detta är det längsta avsnittet i kapitlet, som också är det avsnitt som innehåller nya tolkningar i förhållande till tidigare studier. Analysen leder fram till slutsatser om varför Riksbanken utvecklades sent till en modern centralbank relativt omvärlden. Studierna från 250-års-jubileet av Davidson och Brisman är viktiga källor, men inte de enda. Kapitlet har utnyttjat svensk forskning om banksystemets utveckling, utländsk forskning om drivkrafter bakom utvecklingen av den moderna centralbankens funktioner samt moderna studier av metallmyntfotens verkningssätt.

Vår ambition med antologin är att öka kunskapen om penningpolitikens institutionella förutsättningar och hur dessa har förändrats över tid. Bokens

format medger inte att gå på djupet i alla avseenden, utan styrkan ligger i överblicken och möjligheten att skapa jämförelser mellan länder och tidsepoker. Vi hoppas därför att verket kan inspirera till ny forskning, även den rent historiska, om centralbankernas äldre och nyare historia.

REFERENSER

Brisman, S (1918), ”Den Palmstruchska banken och Riksbankens Ständers bank under den karolinska tiden”, i *Sveriges Riksbank 1668–1918*, volym II, Kungl. Boktryckeriet, P.A. Norstedt & Söner, Stockholm.

Edvinsson, R, T Jacobson och D Waldenström (red) (2018), *Sveriges Riksbank and the History of Central Banking*, Cambridge University Press, Cambridge.

Fregert, K (2018), ”Sveriges Riksbank: 350 Years in the Making”, i Edvinsson, R, T Jacobson och D Waldenström (red), *Sveriges Riksbank and the History of Central Banking*, Cambridge University Press, Cambridge.

Pihl, C och P Winton (2018), ”Några reflektioner kring ett 350-årsjubileum”, *Ekonomisk Debatt*, årg 46, nr 6, s 57–61.